

Priodasau dan Orfod ac Anabledau Dysgu:
Canllawiau Ymarfer Amlasiantaeth

**PRIODASAU DAN ORFOD AC ANABLEDDAU DYSGU:
CANLLAWIAU YMARFER AMLASiantaeth**

DIOLCHIADAU

Ysgrifennwyd yr adroddiad gan Rachael Clawson o Ymddiriedolaeth Ann Craft a Pam Vallance o Ymddiriedolaeth Judith ar y cyd â'r Uned Priodasau dan Orfod (Uned ar y cyd rhwng y Swyddfa Dramor a Chymanwlad a'r Swyddfa Gartref) gyda chydweithrediad Cymdeithas Prif Swyddogion yr Heddlu, Yr Adran Addysg, Yr Adran Busnes, Arloesedd a Sgiliau, Yr Adran Iechyd, Y Weinyddiaeth Gyfiawnder a Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Dymuna'r Uned Priodasau dan Orfod ddiolch i bawb a wnaeth gymryd rhan mewn drafftio'r canllawiau hyn, gan gynnwys aelodau'r pwyllgor llywio: Kay Ahmed (Himmat), Joanna Brunt (Ymddiriedolaeth Judith), Bridget Fisher (Association for Real Change), Dr Rachel Fyson (Prifysgol Nottingham), Deborah Kitson (Ymddiriedolaeth Ann Craft), Mandy Sanghera (Ymgychwr Annibynnol) a Louise Wallis (Respond).

Cynnwys

1	DIBEN Y CANLLAWIAU	6	3	CANLLAWIAU ARFER DA	17
1.1	NODAU	6	3.1	GWYBODAETH OFYNNOL A'R CAMAU I'W CYMRYD YM MHOB ACHOS	17
1.2	CYNULLEIDFA	6	3.2	ARFER DA WRTH GOFNODI	19
1.3	STATWS Y DDOGFEN HON	7	3.3	BETH I'W WNEUD OS Y SAWL SY'N RHOI GWYBOD AM Y BRIODAS DAN ORFOD YW'R SAWL SYDD HEFYD YN EI THREFNU	19
1.4	DIFFINIADAU	7	3.4	DEFNYDDIO DEDDF GALLUEDD MEDDYLIOL 2005 I BENNU GALLUEDD	20
2	DEALL Y MATERION SY'N GYSYLLTIEDIG Â GORFODI POBL AG ANABLEDDAU DYSGU I BRIODI	8	3.5	CYMORTH PARHAUS	21
2.1	Y GWAHANIAETH RHWNG PRIODAS DAN ORFOD A PHRIODAS WEDI'I THREFNU	8	3.6	BETH I'W WNEUD OS YW'R UNIGOLYN EISOES YN BRIOD, GYDA PHLANT NEU HEB BLANT	21
2.2	MATERION PENODOL SY'N WYNEBU POBL AG ANABLEDDAU DYSGU	8			
2.3	GALLUEDD I GYDSYNIO Â DEDDF GALLUEDD MEDDYLIOL 2005	10		ATODIAD 1	23
2.4	AMLDER PRIODASAU DAN ORFOD	12		CANFYDDIADAU ALLWEDDOL YMCHWIL YMDDIRIEDOLA ETH ANN CRAFT AC YMDDIRIEDOLAETH JUDITH	
2.5	CYMHELLION SY'N YSGOGI PRIODASAU DAN ORFOD	12		ATODIAD 2	25
2.6	Y DIODDEFWR	13		ASiantaethau cymorth cenedlaethol	
2.7	CANLYNIADAU PRIODAS DAN ORFOD	13		ATODIAD 3	26
2.8	ARWYDDION RHYBUDD POSIBL	14		POLISI, ARWEINIAD A DEDDFWRIAETH ALLWEDDOL	
2.9	Y RHEOL "UN CYFLE"	15			
2.10	PERYGL CWNSELA, CYFRYNGU, CYFLAFAREDDU A CHYMODI TEULUOL	15			
2.11	GORFODAETH	16			
2.12	SAFBWYNT CYFREITHIOL	16			

Pennod 1

DIBEN Y CANLLAWIAU

1.1 NODAU

Mae Llywodraeth y Deyrnas Unedig (y DU) a Chynulliad Cenedlaethol Cymru yn ystyried bod priodas dan orfod yn sathru ar hawliau dynol, yn fath o drais domestig, ac yn fath o drais yn erbyn menywod. Pan fydd yn effeithio ar bobl sydd ag anableddau, dyma gam-drin oedolion sy'n agored i niwed, a phan fydd yn effeithio ar blant a phobl ifanc, dyma gam-drin plant. Mae gorfodi unrhyw un i briodi, beth bynnag fo'u rhyw, oedran, anabledd, tras ethnig neu gyfeiriadedd rhywiol yn annerbyniol.

Datblygwyd y canllawiau ymarfer hyn i helpu gweithwyr proffesiynol sy'n dod ar draws achosion o orfodi pobl ag anableddau dysgu i briodi. Mae'n manteisio ar ymchwil a wnaed gan Ymddiriedolaeth Ann Craft mewn partneriaeth ag Ymddiriedolaeth Judith ac ar ystadegau a gasglwyd o adroddiadau i'r Uned Priodasau dan Orfod. Ariannwyd yr ymchwil gan yr Uned Priodasau dan Orfod er mwyn cydnabod anghenion penodol pobl ag anableddau dysgu a all, neu sydd wedi, cael eu gorfodi i briodi (gweler atodiad 1 am ganfyddiadau allweddol yr ymchwil). Mae'r canllawiau'n dechrau ar y cynsail bod pob un sydd ag anabledd dysgu sydd â'r galluedd i gydsynio, ac sy'n ddigon hen yn gyfreithiol, yn gallu priodi os ydynt yn penderfynu eu bod nhw am wneud; yn wir, dylid eu cefnogi nhw yn hyn o beth os dyna yw eu dymuniad.

Datblygwyd y ddogfen hon i gyd-fynd â'r *Multi-agency Practice Guidelines: Handling Cases of Forced Marriage* (MAPG; 2009) a dylid ei darllen ar y cyd â'r ddogfen honno. Mae llawer o gyfeiriadau yn y ddogfen hon at adrannau o MAPG (2009) ac rydym yn annog ymarferwyr yn gryf i droi at y rhain. Ni fydd canllawiau ar wahân ar gyfer asiantaethau unigol yn cael eu darparu yma. Mae'r ddogfen hon yn ceisio ategu canllawiau amlasiantaeth sydd eisoes yn bodoli yn hytrach na'u disodli neu eu hatgynhyrchu. Dylai diogelu plant sydd ag anableddau ac oedolion sy'n agored i niwed rhag priodi dan orfod fod yn rhan

o strwythurau, polisiâu a gweithdrefnau presennol ar gyfer amddiffyn plant ac oedolion, gan gynnwys y strwythurau, y polisiâu a'r gweithdrefnau hynny sy'n ymwneud yn benodol â phlant ac oedolion ag anabledd dysgu.

Mae MAPG (2009) yn canolbwyntio'n bennaf ar anghenion menywod: mae 86% o'r achosion sy'n cael eu cyfeirio at yr Uned Priodasau dan Orfod yn ymwneud â menywod; mae'r canlyniadau i fenywod yn wahanol i'r canlyniadau i ddynion. Fodd bynnag, mae canfyddiadau o ymchwil yn awgrymu y gallai priodasau dan orfod pobl ag anableddau dysgu fod yn digwydd ar yr un lefel ymhlith dynion a menywod, er bod y canlyniadau camdriniol yn debygol o gael effaith anghyfartal ar fenywod. Mae'r canllawiau hyn felly'n mynd i'r afael â dynion a menywod ag anableddau dysgu sy'n cael eu gorfodi i briodi.

Mae'r pynciau sy'n cael sylw yn y ddogfen hon yn cynnwys:

- Materion yn ymwneud â'r galluedd i gydsynio a defnyddio Deddf Galluedd Meddyliol 2005.
- Rhesymau pam mae pobl ag anabledd dysgu yn cael eu gorfodi i briodi.
- Y canlyniadau i'r sawl sydd ag anabledd dysgu ac i'r darpar briod, neu'r priod gwirioneddol.
- Arfer da wrth ymdrin ag achosion.
- Y cymorth parhaus y bydd ei angen os nad yw'r unigolyn yn gallu byw gyda'i deulu.

1.2 CYNULLEIDFA

Dylai'r canllawiau ymarfer hyn gael eu defnyddio gan yr holl ymarferwyr a gwirfoddolwyr ar y llinell flaen mewn asiantaethau sy'n gweithio gyda phlant ac oedolion sydd ag anableddau dysgu.

Mae'r wybodaeth a'r cyngor yn y canllawiau hyn yn berthnasol i asiantaethau statudol yn ogystal â chyrrff anllywodraethol a chyrrff gwirfoddol sy'n gweithio'n uniongyrchol gyda phobl ag anableddau

dysgu sydd eisoes mewn priodas dan orfod, neu sydd dan fygythiad o hyn. Gall hefyd fod yn ddefnyddiol i deuluoedd, gofawyr a phobl eraill sy'n cefnogi pobl ag anableddau dysgu.

1.3 STATWS Y DDOGFEN HON

Bwriedir bod y canllawiau ymarfer amlasiantaeth hyn, sydd wedi'u cyhoeddi gan yr Uned Priodasau dan Orfod, yn rhoi cyngor a chymorth i ymarferwyr llinell flaen sy'n gweithio gyda phlant ac oedolion ag anableddau dysgu.

Dylid mynd i'r afael â phob achos o briodas dan orfod gan ddefnyddio strwythurau, polisïau a gweithdrefnau presennol a gynlluniwyd i ddiogelu plant ac oedolion sy'n agored i niwed. Fodd bynnag, mae'n bosibl na fydd strwythurau presennol bob amser yn bodloni anghenion plant ac oedolion sydd ag anableddau dysgu; efallai bod angen addasu polisïau a gweithdrefnau sydd eisoes yn bodoli er mwyn sicrhau bod yr anghenion diogelu er mwyn mynd i'r afael â'r mater hwn yn cael eu bodloni. Dylai cyrff strategol sicrhau bod eu haelod-asiantaethau yn gweithio'n effeithiol i wneud yn siwr bod polisïau a gweithdrefnau presennol yn cynnwys ffyrdd o fodloni anghenion penodol plant ac oedolion sydd ag anableddau dysgu. Mae hyn yn cynnwys awdurdodau lleol, cyngorau lleol, partneriaethau diogelwch cymunedol, partneriaethau strategol lleol, byrddau diogelu plant lleol, ymddiriedolaethau plant, cynadleddau amlasiantaeth ar gyfer asesu risg, byrddau partneriaeth anableddau dysgu, byrddau cyfiawnder troseddol lleol, cyngorau cyfiawnder teuluol lleol a byrddau amlasiantaeth ar gyfer diogelu oedolion.

1.4 DIFFINIADAU

"It is very important to explore the ways in which disability is defined, as well as who defines it, for attitudes and behaviour towards disabled people, professional practice and running of institutions...are based, at least in part, on those definitions."¹

Mae'r diffiniadau hyn yn chwarae rôl bwysus o ran y ffordd y mae pobl ag anableddau yn cael eu hystyried yn y gymdeithas yn ehangach ac, o ganlyniad, ar y ffordd y caiff gwasanaethau eu darparu.

Anabledd dysgu

Mae'r ymadrodd "anabledd dysgu" yn cael ei ddefnyddio drwy'r ddogfen gyfan hon, a dyma'r diffiniad ohono:

Nam deallusol Gostyngiad sylweddol yn y gallu i ddeall gwybodaeth gymhleth neu ddysgu sgiliau newydd a, **Diffygion mewn gweithrediad cymdeithasol** Llai o allu i ymdopi'n annibynnol a,

Hirdymor Cyflwr a ddechreuodd cyn oedolaeth (18 mlwydd oed) ac sy'n cael effaith parhaol

Ffynhonnell: Yr Adran Iechyd (2001) *Valuing People*, Papur Gwyn

Mae anabledd dysgu yn nam parhaol, ac ni ddylid drysu rhwng anabledd dysgu a salwch meddwl, sy'n gallu amrywio neu fod yn salwch dros dro, er bod pobl ag anableddau dysgu hefyd yn gallu dioddef salwch meddwl.²

Rhagfarn ar sail anabledd

Mae'r cysyniad hwn yn cynnwys taseilio hawliau dinasyddiaeth pobl ag anableddau. Ynglwm wrtho y mae diffyg ystyriaeth o'r ffordd y mae cymdeithas yn gwithio pobl anabl i'r ymylon ac yn atal eu grym.

Mae llawer o bobl ag anableddau dysgu yn dioddef rhagfarn ar sail anabledd bob dydd, yn eu bywydau personol ac yn y ffordd y caiff gwasanaethau eu darparu. Mae enghreifftiau o hyn yn cynnwys:

- Y farn bod yr anawsterau y mae pobl anabl yn eu hwynebu yn deillio'n uniongyrchol o'u nam a bod yr anabledd yn drasiedi personol y mae'n rhaid i wasanaethau lles, ymyrraeth feddygol ac adsefydlu helpu'r unigolyn i'w oresgyn.
- Bod plant yn arbennig o agored i ddylanwad cymdeithasol i dderbyn anabledd fel trasiedi personol gan eu rhieni, y mae eu barn nhw'n cael ei llywio gan weithwyr proffesiynol a'r gymdeithas ehangach.

¹ French, S. (1994), *On Equal Terms: working with disabled people*.

² Care Services Improvement Partnership (2007) *Positive Practice, Positive Outcomes: a handbook for professionals in the criminal justice system working with offenders with learning disabilities*.

Pennod 2

DEALL Y MATERION SY'N GYSYLLTIEDIG Â GORFODI POBL AG ANABLEDDAU DYSGU I BRIODI

2.1 Y GWAHANIAETH RHWNG PRIODAS DAN ORFOD A PHRIODAS WEDI'I THREFNU

Mae gwahaniaeth clir rhwng priodas dan orfod a phriodas wedi'i threfnu. Mewn priodasau wedi'u trefnu, mae'r ddau deulu'n ymgymryd â rôl arweiniol wrth drefnu'r briodas ond y darpar â'r gwraig sy'n penderfynu p'un ai i dderbyn y trefniant neu beidio. Mewn priodas dan orfod, nid yw un o'r ddau ddarpar briod yn cydsynio i'r briodas, neu ni all un o'r ddau wneud oherwydd diffyg galluedd. Mae'r diffiniad o briodas dan orfod yn pennu bod gorfodaeth, gan gynnwys pwysau corfforol, seicolegol, rhywiol, ariannol ac emosiynol, yn ffactor (mae adran 2.11 o'r ddogfen hon yn mynd i'r afael â gorfodaeth yn gysylltiedig â phobl ag anableddau sy'n cael eu gorfodi i briodas).

Mae cydsyniad y ddau barti yn hanfodol i bob priodas, ond dim ond yr unigolion fydd yn gwybod p'un a ydynt yn cydsynio'n rhydd. Mewn rhai priodasau gydag unigolyn sydd ag anableddau dysgu, mae'n bosibl na fydd y g r neu'r wraig heb anabledd yn gwybod eu bod yn priodi rhywun sydd ag anabledd dysgu. Mae'n amheus felly a yw'r sawl heb anabledd wedi rhoi cydsyniad gwybodus ei hun.

"Fe wnaeth ein taro ni hefyd nad oedd unrhyw syniad gan y priodfab beth roedd e' wedi cytuno iddo ychwaith, oherwydd digwyddodd y dyweddio dros y ffôn, felly roedd yr addewid i briodi wedi digwydd eisoes. Roedd y priodfab wedi aros yn Somalia ac nid oedd unrhyw syniad ganddo am yr heriau penodol yr oedd gan ei ddarpar wraig" (Heddwes).

2.2 MATERION PENODOL SY'N WYNEBU POBL AG ANABLEDDAU DYSGU

Dywed ymchwil a thystiolaeth o ymarfer wrthym ni fod plant ac oedolion sydd ag anableddau dysgu yn gorfod dioddef mwy o gamdriniaeth a'u bod nhw'n llai tebygol o gael eu hamddiffyn gan systemau diogelu na'u cymheiriaid sydd heb anableddau dysgu.³ Mae'n bosibl hefyd y bydd rhagdybiaeth anghywir fod effaith camdriniaeth rhyw fodd yn llai poenus yn gorfforol neu'n emosiynol oherwydd bod anabledd dysgu gan y dioddefwr.

Mae cyfraith hawliau dynol Ewropeaidd a rhyngwladol a Deddf Hawliau Dynol 1998 yn cael eu cymhwyso'n gyfartal i bobl sydd ag anableddau â phobl heb anableddau. Yn rhy aml o lawer, bydd pobl ag anableddau dysgu yn cael eu hystyried neu eu trin gan bobl eraill mewn ffyrdd sy'n groes i'w hawliau, er enghraifft, nid ydynt yn cael dewisiadau ac nid yw pobl yn gwrandao ar eu barn. Effaith bosibl hyn yw'r diffyg cyfle i bobl ag anableddau ddatblygu perthnasoedd boddhaus, nid ydynt yn cymryd rhan lawn mewn penderfyniadau sy'n effeithio ar eu bywydau a gall eu rhan mewn llawer o weithgareddau gael ei gyfyngu.

Mae plant ac oedolion ag anableddau dysgu yn destun mwy o gamdriniaeth na'u cymheiriaid sydd heb anabledd am amrywiaeth o resymau, gan gynnwys:

- Maent yn fwy tebygol o fod yn unig yn gymdeithasol.
- Maent yn dibynnu ar rieni neu aelodau'r teulu a gofaluwr am gymorth ymarferol â bywyd bob dydd, gan gynnwys gofal personol.
- Nid yw'r gallu ganddynt i wrthsefyll neu osgoi camdriniaeth neu ddeall bod sefyllfa yn un gamdriniol.
- Mae ganddynt anghenion lleferydd, iaith a

³ Sullivan, P. and Knutson, J. (2000) "Maltreatment and disabilities: a population-based epidemiological study", *Child Abuse & Neglect*, 24 (10), 1257-73.

chyfathrebu.

- Nid yw'n hawdd iddynt allu troi at berson y gallant ymddiried ynddo os ydynt yn dymuno datgelu rhywbeth.
- Yn achos plant ac oedolion sy'n byw mewn gofal preswyl, mae ganddynt ddibyniaeth ychwanegol ar staff am ofal bob dydd ac efallai nad oes unrhyw un annibynnol y gallant droi ato sy'n gallu eirioli ar eu rhan.
- Maent yn fwy hawdd eu gorfodi neu maent yn awyddus i blesio.
- Nid yw eu hawlau dynol yn cael eu cydnabod na'u parchu.

Mae plant ac oedolion ag anableddau dysgu yn llai tebygol o gael eu diogelu rhag niwed na phobl heb anableddau dysgu. O ystyried ystod oedran y dioddefwyr, mae'r cyfnod pontio rhwng gwasanaethau plant a gwasanaethau oedolion i bobl ifanc ag anableddau dysgu yn gyfnod arbennig o fregus. Weithiau, nid yw gweithwyr proffesiynol yn gallu sylweddoli bod camdriniaeth yn mynd yn ei blaen am amrywiaeth o resymau, gan gynnwys:

- Uniaethu'n ormodol â'r rhiant neu'r gofalwr – gall hyn arwain at amharodrwydd i dderbyn bod camdriniaeth yn mynd yn ei blaen neu ystyried bod modd priodoli'r gamdriniaeth i'r straen o ofalu am unigolyn ag anableddau.
- Diffyg gwybodaeth am effaith yr anabledd dysgu ar y plentyn neu'r oedolyn.
- Diffyg gwybodaeth am ymddygiad arferol y plentyn neu'r oedolyn.
- Drysu rhwng ymddygiad a allai ddangos bod unigolyn yn cael ei gam-drin ac ymddygiad sy'n gysylltiedig â'r anabledd (e.e. ymddygiad heriol).
- Derbyn yr hyn sy'n cael ei amgyffred fel "normau diwylliannol".
- Diffyg arweiniad clir mewn polisiau a gweithdrefnau diogelu.
- Peidio â chydabod priodas dan orfod am yr hyn ydyw.
- Anafiadau corfforol, e.e. cleisio,⁴ y mae anabledd yr unigolyn, yn hytrach na chamdriniaeth, yn esboniad ar eu cyfer.
- Dibynnu ar rieni i siarad ar ran eu plentyn neu i

esbonio'r ymddygiad neu'r symptomau.

- Yr anhawster i weithwyr proffesiynol fod yn hyderus yn eu harbenigedd eu hunain pan fydd rhiant neu ofalwr yn eu herio.
- Y gred na all plentyn neu oedolyn ag anabledd dysgu gyfleu ei ddymuniadau a'i deimladau, neu'r gred fod cael barn yr unigolyn yn rhy anodd.⁵

ALI

Mae Ali yn ddyn ifanc gydag amrywiaeth o anghenion meddygol a chymdeithasol cymhleth; mae angen cymorth 24 awr y dydd arno i fodloni ei anghenion. Mae Ali yn 19 oed ac mae ar fin gadael yr ysgol arbennig y bu'n ei mynychu. Mae ei rieni'n dweud wrth ei weithiwr cymdeithasol nad ydyn nhw am iddo fynd i'r ganolfan ddydd leol gan eu bod nhw'n pryderu y bydd yn cael ei adael ar ei ben ei hun. Dywedant wrthi fod Ali wedi cael ei addo i fenyw ifanc o'u gwlad wreiddiol a'u bod nhw i gyd yn mynd draw yno ar gyfer seremoni briodas, ac wedi hynny, bydd hi'n dod nôl i fyw gyda nhw ac yn helpu i ofalu amdano. Dywedodd y gweithiwr cymdeithasol wrthynt na ddylen nhw wneud hyn ond ni wnaeth hi drafod eu cymhellion nac opsiynau eraill. Aeth rhieni Ali'n flin gyda'r gweithiwr cymdeithasol, gan ddweud nad oedd hi'n gwybod dim am eu diwylliant ac na allai hi ddweud wrthyn nhw beth i'w wneud. Roedd y gweithiwr cymdeithasol yn teimlo'n bryderus gan nad oedd hi'n dymuno tramgwyddo'r teulu, felly fe wnaeth hi adael. Trafododd y sefyllfa gyda'i rheolwr yn ystod ei sesiwn oruchwyllo nesaf bythefnos yn ddiweddarach. Penderfynwyd y byddai hi a'i rheolwr yn mynd nôl i gartref y teulu gyda'i gilydd; fodd bynnag, pan wnaethant hynny, cawsant wybod gan y cymdogion fod Ali a'i rieni wedi "mynd i ffwrdd".

Mae galluedd unigolyn i gydsynio yn gallu newid. Er enghraifft, gyda'r cymorth a'r wybodaeth gywir, gall unigolyn sydd ag anabledd dysgu fynd o sefyllfa lle nad oes ganddo'r galluedd i gydsynio i briodas, i sefyllfa lle mae ganddo'r galluedd. Fodd bynnag, nid yw rhai plant ac oedolion sydd ag anableddau dysgu yn cael dewis a/neu nid oes ganddynt y galluedd i

⁴ Adapted from Department for Children, Schools and Families (2009) *Safeguarding Disabled Children Practice Guidance*.

⁵ Adapted from Edwards, H and Richardson, K (2003). *"It doesn't happen to disabled children": child protection and disabled children*, Chapter 2.

roi eu cydsyniad gwybodus i briodas a phopeth sy'n gysylltiedig â hyn. Gall hyn gynnwys cael perthynas rywiol, cael plant a phenderfynu ble i fyw.

Er mwyn deall nodweddion unigryw gorfodi i blant ac oedolion ag anableddau dysgu briodi, mae angen bod yn ymwybodol o'r rôl y mae cysyniadau ynghylch anabledd yn ei chwarae yn eu bywydau bob dydd.

Dyma rai ffeithiau sylfaenol:

- Amcangyfrifir bod gan 1.2 filiwn o bobl yn Lloegr anabledd dysgu ysgafn neu gymedrol.
- Bydd anabledd dysgu yn aml yn cael ei oleddfu gan ddefnyddio'r geiriau ysgafn, cymedrol, difrifol, dwys.
- Mae 4 o bob 1,000 o bobl wedi'u heffeithio'n ddifrifol, ac mae 1 o bob 4 o'r rhain yn blant o dan 16 oed.
- Mae 54% o bobl ag anableddau dysgu yn wryw ac mae 46% yn fenyw.
- Nid oes modd rhoi enw ar achos penodol anabledd hyd at draean o'r bobl sydd wedi'u heffeithio.
- Ystyrir bod achosion genetig yn gyfrifol am 60% o anableddau dysgu.
- Ystyrir bod achosion amgylcheddol (haint, camddefnyddio sylweddau, deiet, geni cyn amser, niwed adeg genedigaeth, haint ac ati) yn gyfrifol am 40% o anableddau dysgu.
- Nid yw asesu anableddau dysgu yn dibynnu'n unig ar brofion IQ mwyach.

“Mewn ambell achos, gall pobl ag anableddau dysgu ymddangos yn fwy galluog nag ydynt mewn gwirionedd. Gallant gyfathrebu mewn ffordd sy'n cuddio'u hanabledd. Felly, mae'n bosibl na fydd eu hanabledd dysgu yn cael ei ystyried ac efallai na fydd y gwasanaethau cywir yn cael eu rhoi ar waith.”⁶

Gall y blwch isod fod yn ddefnyddiol er mwyn helpu ymarferwyr i weld p'un a bod anabledd dysgu gan unigolyn (offeryn i gynorthwyo ag ystyriaethau ymarferwyr yw hyn, nid dull o wneud diagnosis).⁷

Dangosyddion posibl anabledd dysgu mewn unigolion		
GWEITHGAREDDAU	COFIWCH	PROFIAD BYWYD
A ydyn nhw'n gallu: <ul style="list-style-type: none"> • Darllen • Ysgrifennu • Ymdopi ag arian • Gofalu am eu gofal personol • Dweud yr amser • Coginio • Cyfathrebu â phobl eraill heb anhawster?	A ydyn nhw'n cofio: <ul style="list-style-type: none"> • Pethau arwyddocaol am eu hunain (e.e. pen-blwydd) • Pethau arwyddocaol am eu hamgylchedd (e.e. ble maen nhw'n byw) • Pryd mae gwneud pethau (codi, faint o'r gloch mae cinio) • Beth rydych chi wedi'i ddweud?	A ydyn nhw: <ul style="list-style-type: none"> • Yn/wedi mynd i ysgol arbennig • Yn/wedi mynd i ganolfan ddydd • Yn/wedi byw mewn ysbty neu wasanaeth anabledd dysgu • Yn cael pobl i'w cefnogi (e.e. rheolwr gofal/eiriolwr ac ati) • Yn ymdopi mewn sefyllfaoedd cymdeithasol?

2.3 GALLUEDD I GYDSYNIO Â DEDDF GALLUEDD MEDDYLIOL 2005

Mae Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yn berthnasol i bawb sy'n 16 oed a h n. Ei nod yw rhoi'r grym i bobl wneud eu penderfyniadau eu hunain lle bynnag y bo hynny'n bosibl ac amddiffyn y bobl hynny sydd heb alluedd i wneud hynny. Sylfaen y Ddeddf yw bod pob oedolyn yn meddu ar alluedd i wneud penderfyniadau, oni chaiff hynny ei brofi'n wahanol. Efallai nad yw unigolion yn meddu ar alluedd os na allant:

- Ddeall gwybodaeth sy'n cael ei rhoi iddynt.
- Cofio'r wybodaeth honno am gyfnod digon hir i wneud penderfyniad.
- Pwysu a mesur y wybodaeth sydd ar gael er mwyn gwneud penderfyniad.
- Cyfleu eu penderfyniad i bobl eraill.

Os darganfyddir nad yw unigolyn yn meddu ar alluedd i wneud penderfyniad penodol, gellir caniatáu i bobl eraill wneud penderfyniadau ar ran yr unigolyn hwnnw, cyhyd ag y bo unrhyw benderfyniad o'r fath yn cael ei wneud er lles pennaf yr unigolyn sydd heb alluedd. Er enghraifft, gallai teulu a gweithwyr proffesiynol benderfynu mai byw mewn man penodol sydd er lles pennaf yr unigolyn, er nad yw'r unigolyn ei hun yn

⁶ Care Services Improvement Partnership (2007) *Positive Practice, Positive Outcomes: a handbook for professionals in the criminal justice system working with offenders with learning disabilities.*

⁷ Royal College of Nursing (2007) *Mental Health Nursing of Adults with Learning Disabilities.*

meddu ar alluedd i gydsynio i benderfyniad o'r fath. Fodd bynnag, mae rhai penderfyniadau na ellir eu gwneud ar ran unigolyn arall ac ymhlith y rhain y mae'r penderfyniad i briodi. Felly, nid oes unrhyw sail gyfreithiol i rywun gytuno i briodas, partneriaeth sifil na pherthynas rywiol ar ran rhywun arall sydd heb alluedd i wneud y penderfyniadau hyn yn annibynnol. Fodd bynnag, bydd teuluoedd weithiau o'r farn bod "hawl" ganddynt wneud penderfyniadau am briodi ar ran eu perthynas.

Mae'r prawf ar alluedd i gydsynio i briodas yn gymhleth a chaiff gwybodaeth bellach ei rhoi yn adran 3.4 y ddogfen hon.

Y galluedd i gydsynio i briodas

Os nad yw unigolyn yn cydsynio neu os nad yw'n meddu ar alluedd i gydsynio i briodas, rhaid ystyried bod y briodas honno yn briodas dan orfod beth bynnag fo'r rheswm dros gynnal y briodas. Mae modd asesu a phrofi galluedd i gydsynio ond mae gan hyn berthynas benodol ag amser a phenderfyniad.

Deddf Galluedd Meddyliol 2005

Nod Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yw rhoi grym i bobl wneud penderfyniadau am eu bywydau eu hunain lle bynnag y bo modd ac amddiffyn y bobl hynny sydd heb alluedd. Mae'n cynnig fframwaith statudol i bobl sydd heb alluedd i wneud penderfyniadau eu hunain ac i bobl sy'n meddu ar alluedd ac sy'n dymuno gwneud paratodau ar gyfer cyfnod posibl yn y dyfodol pan na fyddant yn meddu ar alluedd. Mae'n cyflwyno pwy sy'n gallu gwneud penderfyniadau, o dan ba amgylchiadau a sut dylent fynd ati i wneud hyn. (Dylech gyfeirio at God Ymarfer y Ddeddf Galluedd Meddyliol⁸ am arweiniad manylach; mae'r adran hon yn cynnig amlinelliad yn unig.)

⁸ Department for Constitutional Affairs (2007) Mental Capacity Act 2005, Code of Practice, TSO.

Dyma'r pum egwyddor statudol sy'n tanategu'r ddeddfwriaeth:

- 1 Rhaid cymryd yn ganiataol bod unigolyn yn meddu ar alluedd oni chaiff hyn ei sefydlu i'r gwrthwyneb.
- 2 Ni chaiff unigolyn ei drin fel na all wneud penderfyniad oni wnaed pob ymdrech ymarferol i'w helpu, ond heb lwyddiant.
- 3 Ni chaiff unigolyn ei drin fel na all wneud penderfyniad dim ond oherwydd ei fod yn gwneud penderfyniad annoeth.
- 4 Mae'n rhaid bod gweithred sy'n cael ei chyflawni neu benderfyniad sy'n cael ei wneud ar ran unigolyn sydd heb alluedd i wneud penderfyniad yn cael eu gwneud er lles pennaf yr unigolyn.
- 5 Cyn cyflawni'r weithred neu wneud y penderfyniad, mae'n rhaid ystyried a yw diben y weithred neu'r penderfyniad yn gallu cael ei gyflawni'n effeithiol mewn ffordd sy'n cyfyngu'n llai ar hawliau a rhyddid gweithredu'r unigolyn.

"Yng nghyfraith Lloegr, nid yw'r llys na/neu unrhyw unigolyn (gan gynnwys rhiant) yn gallu cydsynio i briodas ar ran oedolion sydd heb alluedd i roi ei gydsyniad ei hun" (bargyfreithiwr, cyfraith teulu).

Beth yw ystyr "heb alluedd"?

Mae Cod Ymarfer y Ddeddf Galluedd Meddyliol yn defnyddio'r ymadrodd "unigolyn heb alluedd" i gyfeirio at unigolyn sydd heb y galluedd i wneud penderfyniad penodol neu gyflawni gweithred benodol ei hun ar yr adeg pan fydd angen gwneud y penderfyniad neu gyflawni'r weithred. Mae hyn yn adlewyrchu'r ffaith y gallai unigolyn sydd heb alluedd i wneud penderfyniad ei hun ar adeg benodol fod yn gallu gwneud y penderfyniad hwnnw yn ddiweddarach. Mae hyn yn gallu digwydd oherwydd bod galluedd yr unigolyn yn anwadalau neu'n newid o ganlyniad i'w salwch neu ei gyflwr. Hefyd, mae'n adlewyrchu'r ffaith y gall pobl ddysgu sgiliau newydd sy'n eu galluogi nhw i feithrin galluedd a gwneud penderfyniadau eu hunain, er y bydd rhai pobl bob amser heb alluedd i wneud rhai mathau o benderfyniadau, er enghraifft oherwydd bod cyflwr neu anabledd dysgu difrifol ganddynt sydd wedi effeithio arnynt ers eu genedigaeth.

Penderfyniadau er lles pennaf

Un o egwyddorion allweddol y Ddeddf yw'r rheidrwydd bod unrhyw weithred sy'n cael ei chyflawni neu benderfyniad sy'n cael ei wneud ar ran yr unigolyn heb alluedd yn cael ei chyflawni neu ei wneud er lles pennaf yr unigolyn hwnnw. Os yw asesiad yn dangos nad oes gan unigolyn alluedd i wneud penderfyniad, mae'r Ddeddf yn caniatáu i rywun arall (e.e. aelod o'r teulu, gweithiwr proffesiynol, dirprwy a benodwyd gan y llys, ac ati) wneud penderfyniad er lles pennaf yr unigolyn.

Mae'r Ddeddf yn cyflwyno rhai egwyddorion cyffredin y mae'n rhaid eu hystyried bob amser wrth geisio pennu beth sydd er lles pennaf unigolyn. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Ni ellir seilio'r ymgais i bennu beth sydd er lles pennaf unigolyn ar oedran, golwg, cyflwr neu ymddygiad unigolyn yn unig.
- Dylid ystyried yr holl amgylchiadau perthnasol wrth geisio pennu beth sydd er lles pennaf unigolyn.
- Dylid gwneud pob ymdrech i annog a galluogi'r unigolyn heb alluedd i gymryd rhan mewn gwneud y penderfyniad.
- Dylid rhoi ystyriaeth i ddymuniadau a theimladau, a chredoau a gwerthoedd presennol a blaenorol yr unigolyn.
- Dylid ystyried barn pobl eraill sy'n agos at yr unigolyn sydd heb alluedd, yn ogystal â barn atwrnai neu ddirprwy a benodwyd gan y Llys Gwarchod (sylwch mai yn annhebygol iawn y bydd hyn yn ddull gweithredu priodol mewn achosion o briodas dan orfod, a fydd yn aml â phwysau teuluol neu gymunedol sylweddol ynghlwm).

2.4 AMLDER PRIODASAU DAN ORFOD

Nid oes darlun "nodweddiadol" o unigolyn sy'n cael ei orfodi i briodi. Mae mwyafrif yr achosion o briodasau dan orfod sydd wedi cael eu hadrodd yn y DU hyd yn hyn yn gysylltiedig â theuluoedd o dras de Asiaidd; mae hyn i raddau yn adlewyrchu'r ffaith bod poblogaeth fawr, wedi hen sefydlu, o dras de Asiaidd yn y DU. Fodd bynnag, mae'n amlwg nad yw priodasau dan orfod yn fater sy'n gysylltiedig â chymunedau de Asiaidd yn unig, a bu achosion ymhlith cymunedau dwyrain Asiaidd, y Dwyrain Canol, Ewropeaidd, Sipsiwn a Theithwyr a chymunedau Affricaidd. Caiff rhai

priodasau dan orfod eu cynnal yn y DU heb gysylltiad tramor, tra bo partner yn dod o dramor neu wladolyn Prydeinig yn cael ei anfon dramor yn gysylltiedig ag eraill. Yn 2009, rhoddwyd gwybod i'r Uned Priodasau dan Orfod am bron 1,700 enghraifft o briodasau tybiedig dan orfod.

Mae ymchwil hefyd yn awgrymu bod lefel yr adroddiadau am briodasau plant ac oedolion ag anableddau dysgu dan orfod ymhell o fod yn agos at y lefel wirioneddol a gallant fod yn wahanol i'r ffordd y mae priodasau dan orfod yn ymddangos yn gyffredinol. Felly, mae'n anodd cael unrhyw ffigurau am nifer y bobl ag anableddau dysgu sy'n cael eu gorfodi i briodi.

2.5 CYMHELLION SY'N YSGOGI PRIODASAU DAN ORFOD

Er bod meddu ar ddealltwriaeth o'r cymhellion sy'n ysgogi rhieni i orfodi eu plant ag anableddau dysgu i briodi yn bwysig, ni ddylid byth derbyn bod y cymhellion hyn yn gyfiawnhad dros eu gweithrediadau. Nid yw llawer o deuluoedd yn ymwybodol y gallai trefnu priodas i'w perthynas ag anableddau dysgu fod cyfystyr â'i orfodi i briodi. Mae rhieni sy'n gorfodi eu plant i briodi yn aml yn cyfiawnhau eu gweithred ar sail amddiffyn eu plant, meithrin cysylltiadau teuluol cryfach a diogelu traddodiadau. Yn aml, nid ydynt yn gweld bod unrhyw beth o'i le â'u gweithredodd ac yn wir, pan fo hyn yn ymwneud ag unigolyn sydd ag anabledd dysgu, maent yn aml o'r farn mai dyma'r opsiwn cywir neu'r unig opsiwn, ac felly maent yn mynegi eu bwriad yn agored. I gael mwy o wybodaeth am gymhellion cyffredinol a ffactorau sbarduno, gweler adrannau 2.3 a 2.4 o MAPG (2009).

Yn ogystal â'r cymhellion dros orfodi pobl i briodi'n gyffredinol, mae ffactorau eraill a all wneud rhywun sydd ag anabledd dysgu yn fwy agored i niwed. Er enghraifft, gall diffyg canolfannau dydd addas a gweithgareddau addas yn ystod y dydd ynysu darpar ddioddefwr.

Mae rhai cymhellion allweddol dros orfodi pobl ag anableddau dysgu i briodi yn cynnwys:

- Cael gofalwr i'r sawl sydd ag anabledd dysgu.
- Cael cymorth corfforol i rieni sy'n heneiddio.
- Cael sicrwydd ariannol i'r sawl sydd ag anabledd dysgu.

- Credu y bydd priodi rhyw fodd yn “iacháu” yr anabledd.
- Cred fod priodi yn “ddefod newid byd” i bobl ifanc.
- Drwgdybio’r “system”, drwgdybio gofawyr allanol (e.e. gofal cymdeithasol/iechyd).
- Ofn na fyddai brodyr a chwiorydd iau yn cael eu hystyried yn ddymunol pe na bai meibion neu ferched hŷn eisoes yn briod.
- Bod y briodas yn cael ei hystyried yn unig opsiwn neu’n opsiwn cywir (neu’r ddau) – nad oes dewis arall.

Mae tystiolaeth lafar hefyd yn awgrymu bod menywod ifanc sydd ag anableddau dysgu yn gallu cael eu gorfodi i briodi dynion ifanc sydd wedi “dwyn gwarth” ar anrhydedd y teulu rhyw fodd ac sy’n cael eu hystyried bellach yn “anaddas” i’w huno mewn unrhyw briodas arall. Gallai teulu ystyried mai priodas dan orfod gyda menyw ag anabledd dysgu yw unig opsiwn y dyn, gan bwysleisio’r diffyg gwerth y mae rhai pobl yn ei roi ar bobl sydd ag anableddau dysgu.

Dim esgusodion

Nid oes unrhyw gyfiawnhad dros orfodi rhywun i briodi neu beidio â chymryd camau diogelu i atal priodas dan orfod. Gall gweithwyr proffesiynol boeni ynghylch cael eu hystyried yn ansensitif yn ddiwylliannol. Nid yw pryderon o’r fath fyth yn esgus dros fethu â rhoi i ddioddefwyr priodasau dan orfod y cymorth y mae ei angen arnynt.

2.6 Y DIODDEFWR

Unigedd yw un o’r problemau mwyaf sy’n wynebu pawb sy’n gaeth i briodas dan orfod, neu dan fygythiad gorfodaeth i briodi. Efallai na fydd yr unigolyn yn teimlo bod unrhyw un y gall ymddiried ynddo ac nad oes unrhyw un ganddo i drafod ei sefyllfa gyda nhw – efallai na fydd rhai unigolion yn gallu siarad Saesneg neu efallai y bydd anghenion cyfathrebu ychwanegol ganddynt. Mae’r teimladau unigedd hyn yn debyg iawn i’r teimladau y mae dioddefwyr mathau eraill o gam-drin domestig a cham-drin plant yn eu cael. Mae pobl ag anableddau dysgu hyd yn oed yn fwy tebygol na phobl heb anableddau o fod yn unig ac yn ddibynnol ar aelodau o’u teulu i fodloni eu hanghenion gofal bob dydd. Efallai nad oes ganddynt rywun i siarad â nhw y gallant ymddiried ynddynt ac mae’n bosibl nad oes ganddynt y geiriau na ffordd arall o gyfathrebu i

ddisgrifio beth sy’n digwydd. Dim ond yn achlysurol iawn y bydd rhywun yn datgelu pryder am briodas dan orfod.

2.7 CANLYNIADAU PRIODAS DAN ORFOD

I bobl ag anableddau dysgu, gall canlyniadau priodas dan orfod fod yr un fath â’r canlyniadau i bobl heb anabledd dysgu, er enghraifft, cael eu treisio’n fynych, trais domestig gan eu partner neu aelodau o’r teulu estynedig, neu gael eu gorfodi i wneud yr holl waith tŷ ar gyfer y teulu. Er bod priodasau dan orfod yn digwydd ar raddfa debyg ymhlith y rhywiau yn achos pobl ag anableddau dysgu, gall canlyniadau priodas dan orfod fod yn wahanol i ddynion ac i fenywod. Mae’r canlyniadau sydd wedi cael eu crybwyll uchod yn debygol o gael effaith anghyfartal ar fenywod. I gael mwy o fanylion, gweler adran 2.6 o *MAPG* (2009).

I bobl ag anableddau dysgu, a’r dyn neu’r fenyw y maent yn cael eu gorfodi i’w priodi, gall canlyniadau ychwanegol ddigwydd, er enghraifft:

- Cefnu – efallai na fydd y gŵr neu’r wraig heb anabledd eisïau rhoi gofal a chymorth, a gallent wrthod y sawl sydd ag anableddau dysgu.
- Efallai na fydd y gŵr neu’r wraig heb anabledd yn sylweddoli eu bod nhw’n cyflawni trosedd drwy gael perthynas rywiol ag unigolyn sydd heb y galluedd i gydsynio i gyfathrach rywiol. Nid yw hyn yn esgus.
- Mae’n bosibl y bydd y gŵr neu’r wraig heb anabledd yn dioddef trais o du eu teulu yng nghyfraith pe byddent yn ceisio gadael y briodas.
- Bydd y gŵr neu’r wraig ag anabledd dysgu’n dioddef mwy o anawsterau pe byddai’n dymuno gadael y briodas.
- Gallai’r gŵr neu’r wraig heb anabledd geisio cael at arian y sawl sydd ag anableddau dysgu er mwyn cymryd mantais arno.

DAVID

Mae David yn ddyn 35 oed ac mae ganddo anabledd dysgu. Daeth y briodas i sylw'r gwasanaethau gofal cymdeithasol ar ôl iddi ddigwydd. Mae David yn byw gyda'i fam oedrannus, a ddywedodd wrth weithiwr cymdeithasol David ei bod hi'n dymuno iddo briodi menyw a oedd yn dod i ymweld â nhw o dramor. Dywedodd David nad oedd e'n dymuno priodi ond dywedodd ei fam oedrannus wrtho na fyddai unrhyw un arall yn gofalu amdano ar ôl iddi hi farw. Roedd e'n bryderus tu hwnt ynghylch bod yn briod, gan ei fod yn pryderu am yr hyn oedd yn gysylltiedig â bod yn ŵr. Nid oedd y gweithwyr cymdeithasol am i neb ystyried eu bod nhw'n ymyrryd, felly daeth gwraig David i'r DU i'w briodi ond nid oedd hi'n gwybod bod anabledd dysgu ganddo; fe wnaeth hi ymadael ag ef ar ôl pythefnos o briodas. Mae hyn wedi cael effaith ddwys ar hunan-barch David gan ei fod yn teimlo mai ef sydd ar fai am fethiant y briodas. Ers hynny, mae wedi mynd i'w gragen a bellach mae'n gwrthod mynd i'r ganolfan gofal dydd lle'r oedd ganddo lawer o ffrindiau. Nid yw'r gwasanaethau cymdeithasol yn ymwybodol o gynlluniau hirdymor ar gyfer ei ofal gan nad yw David yn dymuno ymwneud â nhw.

I bob un sy'n dioddef priodas dan orfod, mae'n bosibl mai gadael eu priodas, eu teulu a'u cymuned fydd eu hunig ddewis, yn hytrach nag aros yn y briodas, ond bydd angen cymorth ar lawer ohonynt er mwyn gwneud hyn. Mae'n bosibl y bydd angen lefelau uwch o gymorth ar bobl ag anableddau dysgu, ac am gyfnodau hwy. Mae gadael y teulu a'r gymuned bob amser yn benderfyniad anodd ei wneud i unrhyw un sydd wedi'i orfodi i briodi; gall fod yn anos fyth i bobl ag anableddau dysgu, oherwydd mae'n bosibl nad oes ganddynt unrhyw brofiad o fywyd y tu allan i'r teulu a dim cymorth ariannol, corfforol, cymdeithasol nac emosiynol. I'r bobl hynny sydd angen lefelau uchel o gymorth, mae gadael y cartref bron yn amhosibl. Yn ogystal, gall gadael eu teulu (neu roi gwybod i'r heddlu amdanynt neu ddim ond troi at asiantaethau statudol am help os gallant wneud hynny) gael ei ystyried yn weithred sy'n dwyn anfri ar eu hanrhydedd ac ar anrhydedd y teulu ym marn y gymuned. Gall hyn

arwain at alltudio cymdeithasol, aflonyddu a mathau eraill o drais am resymau anrhydedd gan y teulu a'r gymuned. Yn syml, nid dyma bris y mae llawer o bobl yn barod i'w dalu.

Mae ymchwil yn awgrymu bod dynion ag anableddau dysgu yn wynebu risg llawer uwch o orfod priodi na dynion heb anableddau dysgu. Bydd goblygiadau i ymarfer gweithwyr proffesiynol ar y llinell flaen ac i'r ddarpariaeth gwasanaethau oherwydd hyn; gall dynion ag anableddau dysgu fod yn fwy agored i niwed gan fod y risg y byddant mewn priodas dan orfod yn llai tebygol o gael ei chydabod.

Mae'r bobl hynny sy'n gadael priodas dan orfod yn aml yn byw dan ofn eu teuluoedd eu hunain, a fydd yn cymryd camau sylweddol i ddod o hyd iddynt a sicrhau eu bod yn dychwelyd. Mae materion sy'n ymwneud â chyfrinachedd yn cael eu hamlinellu'n glir yn adran 3.7 MAPG (2009). Mae angen i asiantaethau ystyried sut caiff cofnodion eu cadw, yn enwedig cofnodion o achosion uchel eu risg, yn enwedig pan fydd cynulleidfia eang yn gallu mynd at y cofnodion hyn.

2.8 ARWYDDION RHYBUDD POSIBL

Mae arwyddion rhybudd posibl sy'n cael eu mynegi gan bobl ag anableddau dysgu yn cynnwys:

- Clywed yr unigolyn yn siarad am briodas, gemwaith neu ddillad priodas.
- Aelod o'r teulu'n mynegi pryder y gall perthynas gael ei orfodi i briodi, neu ei fod wedi cael ei orfodi i briodi, neu'n rhoi gwybod i weithiwr proffesiynol bod perthynas iddo yn mynd i briodi.
- Aelod o'r teulu'n gofyn i weithiwr proffesiynol ar y llinell flaen i lofnodi ffurflen gais am basbort neu ffurflen deitheb ar gyfer mewnfudo.
- Tynnu'r unigolyn o'r ysgol neu o'r ganolfan ddydd, neu o'r wlad, heb esboniad.
- Newid mewn cyflwyniad emosiynol neu ymddygiadol, e.e. mynd yn bryderus, yn isel, yn ofnus neu'n encilio'n emosiynol, neu'n dangos llawenydd neu gyffro.
- I gael mwy o wybodaeth am arwyddion rhybudd cyffredinol, gweler adran 2.7 MAPG (2009) a'r siart yn adran 2.9 MAPG (2009).

2.9 Y RHEOL “UN CYFLE”

Mae angen i'r holl ymarferwyr sy'n gweithio gyda phobl a all gael eu gorfodi i briodi fod yn ymwybodol o'r rheol “un cyfle”. Hynny yw, mae'n bosibl mai dim ond un cyfle y cânt i siarad â dioddefwr posibl ac felly mae'n bosibl mai dim ond un cyfle y cânt i achub bywyd. Mae hyn yn golygu bod rhaid i'r holl ymarferwyr sy'n gweithio mewn asiantaethau statudol fod yn ymwybodol o'u cyfrifoldebau a'u rhwymedigaethau pan fyddant yn dod ar draws achosion o briodasau dan orfod. Os caniateir i'r dioddefwr adael heb gynnig cymorth iddo/iddi, gallai'r un cyfle hwnnw gael ei golli.

2.10 PERYGL CWNSELA, CYFRYNGU, CYFLAFAREDDU A CHYMODI TEULUOL

Mae'n rhaid ystyried risgiau a manteision mynd ar drywydd cwnsela, cyfryngu, cyflafareddu a chymodi teuluol. Cyfeiriwch at adran 3.10 *MAPG* i gael gwybodaeth fanwl am y mater.

Efallai y bydd achlysuron pan fydd angen i ddioddefwyr ag anableddau dysgu gynnwys y teulu mewn trafodaethau am ddiogelu yn y tymor byr ac am ofal hirdymor. Mae'n bosibl y gwneir hyn oherwydd lefel y gofal y mae'r teulu'n ei rhoi i'r dioddefwr, y ffaith bod y teulu wedi rhoi'r wybodaeth yn rhydd, oherwydd bod y dioddefwr ei hun yn dweud wrth ei deulu am y cysylltiad â'r asiantaeth neu oherwydd y cymhelliant sydd wrth wraidd gorfodi priodas (gweler adran 2.5 o'r ddogfen hon). **Fodd bynnag, dim ond gweithwyr proffesiynol sydd â gwybodaeth arbenigol ddylai weithredu i gynnwys teulu'r dioddefwr, ac mewn achosion eithriadol ac nid fel mater o drefn, oherwydd gellid cynyddu risg y dioddefwr o ddioddef niwed, a allai beri bygythiad difrifol i'w fywyd o ganlyniad.**

GRACE

Mae Grace yn ferch 15 oed â syndrom Asperger ac mae ganddi anabledd dysgu cymedrol. Mae hi'n mynd i ysgol arbennig, mae'n cael seibiannau byr mewn uned breswyl ac mae'n cael cefnogaeth gan gynorthwyydd gwaith cymdeithasol o Dîm Plant Anabl yr awdurdod lleol. Nid yw'r cynorthwyydd gwaith cymdeithasol ond wedi ymweld â Grace yn ei chartref pan oedd ei rhieni'n bresennol. Mae'n tybio'u bod nhw'n deulu cariadus, gofalgwr sy'n cefnogi Grace yn dda iawn. Mae'n cael galwad ffôn gan athrawes ddosbarth Grace yn hwyr ar brynhawn dydd Gwener; dywed yr athrawes wrtho fod Grace wedi cyffroi yn yr ysgol heddiw gan fod ei rhieni hi'n mynd â hi ar wyliau ac y bydd hi'n cael parti mawr gyda'i theulu cyfan. Mae Grace hefyd wedi dweud y bydd hi'n priodi fel ei chwiorydd. Mae'r athrawes yn pryderu ond mae hi wedi gadael i Grace fynd adref gan nad oedd hi'n gwybod beth arall i'w wneud. Mae'r cynorthwyydd gwaith cymdeithasol o'r farn ei bod hi'n annhebygol mai Grace fydd yn priodi; mae'n gwybod ei bod hi'n aml yn creu straeon am gael cariad ac mae e o'r farn mai mynd i briodas chwaer y mae hi. Mae e'n cysylltu â mam Grace dros y ffôn i holi ynghylch y sefyllfa a chaiff wybod bod Grace wedi bod yn ffugio stori. Mae'n fodlon nad oes unrhyw risg iddi, felly ni wna unrhyw beth arall ynghylch hyn. Nid yw Grace fyth yn dod nôl i'r ysgol; mae pob ymdrech i ddod o hyd iddi hi a'i theulu'n methu.

Pe bai athrawes Grace wedi cyfeirio'i hachos at arbenigwr hyfforddedig a heb gysylltu â'r teulu'n uniongyrchol i drafod y sefyllfa, yna mae'n bosibl y byddai hi wedi atal y teulu rhag mynd â Grace allan o'r wlad.

2.11 GORFODAETH

Mae gorfodaeth, boed yn gorfforol neu'n emosiynol, yn nodwedd gyffredin mewn achosion o briodasau dan orfod, gan gynnwys priodasau gyda rhywun sydd ag anabledd dysgu.

Mae hyn yn bwysig, oherwydd gall unigolion sydd ag anableddau dysgu weithiau gael eu harwain i gredu neu ddweud eu bod am briodi, ond efallai na fyddant yn llwyr ddeall goblygiadau'r penderfyniad hwnnw. Gallent wneud hyn am amrywiaeth o resymau gan gynnwys dymuniad i blesio'u teulu, gwneud fel y mae eu brodyr neu eu chwiorydd wedi'i wneud, i ymddiried yn eu teulu ac oherwydd eu diffyg gwybodaeth o'r goblygiadau. Ymhellach, mewn rhai achosion, mae tystiolaeth y gallai'r darpar briod neu'r priod go iawn fod o dan orfodaeth eu hunain.

Hefyd, gwelir enghreifftiau o bobl ag anabledd dysgu'n cael "hyfforddiant" ar beth i'w ddweud gan aelodau'r teulu cyn bod yr asesiadau o alluedd yn cael eu cynnal.

YM MHOB ACHOS:

- ✓ Ystyriwch y mater o safbwynt y partner yn ogystal â'r sawl sydd ag anabledd dysgu.
- ✓ Gofynnwch gwestiynau sy'n caniatáu i'r unigolyn ystyried ei anghenion a'i ddewisiadau ei hun ac nid dim ond rhai'r teulu.
- ✓ Trafodwch gyda'r unigolyn beth mae'n ei ddeall am briodi.
- ✓ Trafodwch gyda'r unigolyn ei resymau dros gytuno i'r briodas.

PEIDIWCH Â:

- ✗ Chymryd yn ganiataol bod yr unigolyn yn deall goblygiadau'r hyn y mae'n ei wneud.
- ✗ Cymryd yn ganiataol bod yr unigolyn yn cydsynio oherwydd ei fod yn cytuno i'r trywydd hwn, neu'n ymddangos yn hapus gyda hyn.

Cofiwch:

Os yw unigolyn heb alluedd, yna nid yw'r angen am ystyried bod gorfodaeth yn bresennol yn codi gan nad yw'r unigolyn yn gallu cydsynio i'r briodas.

2.12 SAFBWYNT CYFREITHIOL

Er nad oes trosedd benodol o "orfodi rhywun i briodi" yn bodoli yng Nghymru a Lloegr, gall troseddau gael eu cyflawni serch hynny. Mae cymell, annog neu baratoi unigolyn sydd heb alluedd i gymryd rhan mewn gweithgarwch rhywiol heb gydsynio iddo yn drosedd o dan Ddeddf Troseddau Rhywiol 2003. Mae dynion a menywod sy'n cael eu gorfodi i briodi yn debygol o gael eu treisio neu o ddioddef ymosodiadau rhywiol a gall menywod gael eu treisio'n gyson tan eu bod nhw'n beichiogi. Mae'n bosibl na fydd rhai pobl sydd ag anableddau dysgu yn deall eu bod nhw'n cael eu treisio. Hefyd, efallai na fydd y priod heb anabledd dysgu yn sylweddoli eu bod nhw'n cyflawni trosedd os na all eu partner gydsynio i berthynas rywiol, er nad yw hyn yn esgus. Peidiwch â chymryd yn ganiataol bod diffyg dealltwriaeth unigolyn o'r ffaith ei fod yn cael ei dreisio, neu fod yr unigolyn yn ufudd i'w briod, yn golygu nad yw'n cael ei gam-drin. Treisio yw cael cyfathrach rywiol heb ganiatâd.

Os nad yw'r galluedd gan yr unigolyn i gydsynio i'r briodas (gweler adran 3.4 y ddogfen hon), un dull o weithredu fyddai gwneud cais gan yr awdurdod lleol i'r Llys Gwarchod am ddatganiadau a gorchmynion (gall y Llys Gwarchod weithredu ochr yn ochr â Deddf Priodi dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007). Mae Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yn darparu ar gyfer Llys Gwarchod newydd sy'n gallu gwneud penderfyniadau am eiddo, materion, gofal iechyd a lles personol oedolion sydd heb alluedd. Mae gan y llys hefyd rym i wneud datganiadau p'un a bod gan rywun y galluedd i wneud penderfyniad penodol ai peidio. Gall y llys hefyd ganiatáu gorchmynion gwaharddebau i atal aelodau'r teulu rhag trefnu priodas ar gyfer unigolyn neu i atal neb rhag mynd â'r unigolyn hwnnw dramor at ddiben priodi. Gall unigolyn sydd heb alluedd cyfreitha, gan gynnwys unigolion ag anabledd dysgu, weithredu gyda chymorth 'cyfaill cyfreitha' neu 'gyfaill agosaf'.

I gael mwy o wybodaeth am y rhwymedïau cyfreithiol ar gyfer cefnogi dioddefwyr priodasau dan orfod yn gyffredinol, gan gynnwys gwybodaeth am Orchmynion Amddiffyn Priodi dan Orfod, gweler adran 3.15 MAPG (2009).

Pennod 3

CANLLAWIAU ARFER DA

3.1 GWYBODAETH OFYNNOL A'R CAMAU I'W CYMRYD YM MHOB ACHOS

Gall adroddiadau am briodasau posibl dan orfod ddod oddi wrth ffrind, perthynas, partner, asiantaeth, athro neu ofalwr pryderus, neu gallant ddod oddi wrth y dioddefwr ei hun. Gall materion cymhleth a sensitif y dylai arbenigwr ar amddiffyn plant neu amddiffyn oedolion ag arbenigedd mewn priodasau dan orfod ymdrin â nhw fod ynghlwm wrth achosion o briodi dan orfod. Yn ddelfrydol, dylai arbenigwr o'r heddlu neu arbenigwr wedi'i hyfforddi mewn gofal cymdeithasol gasglu'r wybodaeth. Fodd bynnag, bydd achlysuron weithiau pan fydd angen i weithwyr proffesiynol eraill gasglu cymaint o wybodaeth â phosibl oddi wrth y dioddefwr a/neu ei gynrychiolydd, er enghraifft, os yw'r unigolyn ar fin mynd dramor. Yn yr achosion hyn, dylid trosglwyddo'r wybodaeth i'r heddlu, i'r gwasanaethau gofal cymdeithasol ac i'r Uned Priodasau dan Orfod cyn gynted ag y bo modd. Dylai'r holl ymarferwyr sy'n gweithio gyda dioddefwyr priodasau dan orfod a thrais am resymau anrhydedd fod yn ymwybodol o'r rheol "un cyfle" (gweler adran 2.9 y ddogfen hon).

Mae'r canllawiau statudol ar briodasau dan orfod⁹ yn datgan y dylai asiantaethau fod â swyddog arweiniol sydd â chyfrifoldeb cyffredinol am ddiogelu plant, amddiffyn oedolion agored i niwed neu ddioddefwyr trais domestig, ac y dylai'r un swyddog arwain ar briodasau dan orfod. Er y dylai staff ar y llinell flaen gysylltu â'r arbenigwr hwn cyn gynted â phosibl, efallai y bydd achlysuron pan fydd angen iddynt gasglu ychydig o wybodaeth gan yr unigolyn neu ei gefnogwr i gael gwybod y ffeithiau a chynorthwyo â chyfeirio'r unigolyn hwn. Os oes unigolyn ag anabledd dysgu yn rhan o'r briodas dan orfod, mae'n bosibl y bydd angen cymorth ac arweiniad ychwanegol ar yr unigolyn hwnnw i gadw'n ddiogel. Pan fyddwch yn

dilyn y camau angenrheidiol sydd wedi'u cyflwyno yn y fan hon, dylech ystyried a yw'r sawl sydd ag anabledd dysgu angen rhywun arall yn bresennol i'w helpu i gyflwyno'i safbwynt.

Y CAMAU I'W CYMRYD YM MHOB ACHOS

YM MHOB ACHOS:

- ✓ Rhwch sicrwydd i'r dioddefwr am gyfrinachedd: ni fydd ymarferwyr yn rhoi gwybod i'w teulu; gweler adran 3.7 MAPG (2009).
- ✓ Ystyriwch a oes angen arbenigwr ar gyfathrebu, er enghraifft os yw'r unigolyn yn fyddar, os oes ganddo nam ar y golwg neu os oes ganddo nam cyfathrebu.
- ✓ Dylech weld yr unigolyn ar ei ben ei hun, neu gyda'i gynrychiolydd os oes angen un, mewn man diogel a phreifat lle nad oes modd i unrhyw un glywed y sgwrs, ar unwaith; gweler adran 3.4 MAPG (2009).
- ✓ Esboniwch a thrafodwch yr holl opsiynau gyda'r unigolyn (a'i gynrychiolydd os oes angen un); gweler adran 3.5 MAPG (2009).
- ✓ Dylech gydnabod a pharchu dymuniadau'r unigolyn.
- ✓ Os oes amheuan ynghylch galluedd yr unigolyn i gydsynio, mynnwch asesiad o'i alluedd i gydsynio i briodas; gweler adran 3.4 y ddogfen hon.
- ✓ Aseswch lefel y risg presennol.
- ✓ Cysylltwch ag arbenigwr hyfforddedig sydd â chyfrifoldeb am briodasau dan orfod pobl ag anableddau dysgu cyn gynted â phosibl.
- ✓ Mynnwch gyngor gan adran gyfreithiol yr awdurdod lleol os oes ei angen.
- ✓ Os yw'r unigolyn o dan 18 oed, dylech ei gyfeirio at y swyddog dynodedig sy'n gyfrifol am ddiogelu plant ag anableddau ac am roi gweithdrefnau diogelu lleol ar waith.
- ✓ Os yw'r unigolyn yn 18 oed ac yn h n, dylech ei gyfeirio at y swyddog sy'n gyfrifol am ddiogelu oedolion sy'n agored i niwed.
- ✓ Ystyriwch yr angen am ddiogelu ar unwaith a symud yr unigolyn i leoliad rhag y teulu.
- ✓ Ystyriwch drafod yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod.

⁹ Llywodraeth Ei Mawrhydi (2010) *The Right to Choose: multi-agency statutory guidance for dealing with forced marriage*, www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/3849543/forced-marriage-right-to-choose.

- ✓ Edrychwch ar gofnodion yr heddlu a gofal cymdeithasol am gyfeirio aelodau eraill o'r teulu, gan gynnwys brodyr a chwiorydd, yn y gorffennol, er enghraifft brodyr neu chwiorydd wedi'u gorfodi i briodi, cam-drin domestig neu aelodau o'r teulu ar goll. (Am arwyddion rhybudd eraill, gweler adran 2.8 y ddogfen hon.)

CAMAU YCHWANEGOL:

- ✓ Pryd bynnag y bo'n bosibl, dylid cynnig rhywfaint o ddewis i'r dioddefwr o ran ethnigrwydd a rhyw yr arbenigwr sy'n delio â'i achos. Mae ganddo hawl hefyd i gyngor a chynrychiolaeth gyfreithiol.
- ✓ Os oes angen, gwnewch gofnod o unrhyw anafiadau a threfnwch archwiliad meddygol; gweler adran 3.8 MAPG (2009).
- ✓ Rhowch gyngor i'r dioddefwr a'i gynrychiolydd ar ddiogelwch personol; gweler adran 3.11 MAPG (2009).
- ✓ Rhowch gyngor iddynt beidio â theithio dramor a thrafodwch yr anawsterau y gallent eu hwynebu, gan gynnwys materion yn ymwneud â chenedligrwydd deuol; gweler adrannau 2.10 a 2.11 MAPG (2009).
- ✓ Nodwch unrhyw droseddau posibl a chyfeirio'r rhain at yr heddlu os yw hynny'n briodol; gweler adran 2.12 MAPG (2009).
- ✓ Rhowch gyngor i'r dioddefwr ar ba wasanaeth neu gefnogaeth y dylai ddisgwyl eu cael, a phwy fydd yn rhoi'r rhain.

PEIDIWCH Â:

- ✗ Anfon yr unigolyn i ffwrdd.
- ✗ Troi at aelodau o deulu neu gymuned yr unigolyn.
- ✗ Bradychu cyfrinachedd (ac eithrio'r hyn a ddisgrifir yn adran 3.7 MAPG (2009)).
- ✗ Ceisio bod yn gyfryngwr; gweler adran 3.10 MAPG (2009).
- ✗ Rhagdybio ynghylch galluedd meddyliol.
- ✗ Defnyddio perthnasau, ffrindiau, arweinwyr cymunedol na chymdogion fel dehonglwyr neu gyfieithwyr; gweler adran 3.3 MAPG (2009).
- ✗ Rhagdybio ynghylch gofynion cyfathrebu.

GWYBODAETH ANGENRHEIDIOL AR GYFER POB ACHOS:

Gall trydydd parti neu'r sawl sydd dan fygythiad roi gwybod am yr achos. Ni waeth pwy bynnag sy'n rhoi gwybod am yr achos, dylech:

- ✓ Gael manylion llawn i'w trosglwyddo i'r arbenigwr hyfforddedig, gan gynnwys:
  - Gwybodaeth am y sawl sy'n adrodd am yr achos, eu manylion cyswllt, a'u perthynas â'r unigolyn dan fygythiad
  - Manylion y sawl sydd dan fygythiad, gan gynnwys:
    - dyddiad yr adroddiad
    - enw, cenedligrwydd ac oedran
    - dyddiad geni a lle geni
    - manylion pasbort
    - manylion ysgol
    - manylion llawn am yr honiad
    - manylion meddyg teulu
    - hanes gofal cymdeithasol
    - enw a chyfeiriad y rhieni neu'r bobl sydd â chyfrifoldeb rhieni
    - rhif Yswiriant Gwladol.
- ✓ Os bydd yr unigolyn yn teithio dramor, sicrhewch gyfeiriad a manylion cyswllt cyrchfan yr unigolyn.
- ✓ Trefnwch air cyfrin er mwyn sicrhau eich bod chi'n siarad â'r unigolyn cywir.
- ✓ Trefnwch ffordd o gysylltu â'r unigolyn yn ochelgar yn y dyfodol na fydd yn peri risg o niwed iddo.
- ✓ Sicrhewch unrhyw wybodaeth gefndir arall, fel gwybodaeth am ysgolion yr aeth yr unigolyn iddynt, ac ati.
- ✓ Sicrhewch restr gan yr unigolyn a/neu'r sawl sy'n adrodd am yr achos o'r holl ffrindiau ac aelodau teulu hynny (os unrhyw un) y gellir ymddiried ynddynt, a'u manylion cyswllt.
- ✓ Cofnodwch fanylion am unrhyw fygythiadau, gamdriniaeth neu weithred elyniaethus arall yn erbyn yr unigolyn, p'un ai'r dioddefwr neu'r trydydd parti sy'n rhoi gwybod am y rhain.
- ✓ Sicrhewch ffotograff diweddar ac unrhyw ddogfennau adnabod eraill. Gwnewch gofnod o unrhyw nodweddion adnabod eraill fel manau geni a that s.
- ✓ Sicrhewch fod yr unigolyn yn cael manylion cyswllt yr arbenigwr hyfforddedig ar ddiogelu a phriodasau dan orfod.
- ✓ Sefydlwch natur a lefel y risg i ddiogelwch yr

unigolyn (e.e. a yw hi'n feichiog?).

- ✓ Sefydlwch a oes unrhyw aelodau eraill o'r teulu sy'n wynebu'r risg o gael eu gorfodi i briodi neu a oes hanes teuluol o briodi dan orfod a chamdriniaeth.
- ✓ Cadwch gofnod llawn o'r holl benderfyniadau a wnaed a'r rhesymau dros y penderfyniadau hynny.
- ✓ Cadwch yr holl wybodaeth yn unol â pholisïau a gweithdrefnau diogelu plant ac amddiffyn oedolion.
- ✓ Cadwch wybodaeth o ffeiliau achos a ffeiliau cronfa ddata yn hollol gyfrinachol, gyda dim ond aelodau wedi'u henwi o staff yn gallu mynd atynt er mwyn atal gwybodaeth rhag cael ei chamddefnyddio.

Cofiwch:

Pan fyddwch yn cyfeirio achos o briodas dan orfod gyda phobl ag anableddau dysgu at asiantaethau eraill, sicrhewch eu bod nhw'n gallu ymdrin â'r achos yn briodol; er enghraifft, eu bod nhw'n meddu ar yr arbenigedd i weithio gyda phobl ag anableddau dysgu a'r gallu i asesu galluedd ac anghenion cyfathrebu. Os oes unrhyw amheuan gennych, gofynnwch i'r Uned Priodasau dan Orfod am gyngor.

3.2 ARFER DA WRTH GOFNODI

Dylai pob ymarferwr ddilyn polisi cofnodi eu hasiantaethau neu eu sefydliadau eu hunain a pholisïau cofnodi byrddau lleol ar gyfer diogelu plant a byrddau lleol ar gyfer diogelu oedolion. Dylai gwybodaeth gael ei chofnodi bob amser mewn ffordd nad yw'n peri y bydd unrhyw risg bellach o niwed i ymarferwyr na dioddefwyr na'u cefnogwyr. Efallai y bydd angen sicrhau bod prosesau ar waith i gyfyngu ar fynediad at wybodaeth ac atal y bobl sy'n cyflawni'r camwedd rhag cael gwybodaeth, a chynnwys hyn mewn hyfforddiant. Dylid talu sylw penodol i ffyrdd o gadw cofnodion electronig. Mae ymchwil ar gam-drin plant ag anableddau¹⁰ wedi canfod bod gwybodaeth sylfaenol am y plentyn ar goll o'r ffeiliau'n aml, felly'n ei gwneud hi'n anodd i awdurdodau lleol amddiffyn y plant yn ddigonol rhag niwed. Efallai y byddai'n ddefnyddiol pe bai asiantaethau'n cofnodi gwybodaeth fel nam, effaith y nam, gofynion cyfathrebu, statws priodasol defnyddwyr gwasanaeth ac a oes ganddynt blant (sy'n byw gyda nhw neu beidio) fel mater o drefn. Mae cofnodi'r wybodaeth hon yn gliriach ac yn fwy cyson yn ei gwneud hi'n haws i asiantaethau

gynllunio ar gyfer gwasanaethau a bodloni anghenion defnyddwyr gwasanaeth yn gyfannol yn foddhaol.

3.3 BETH I'W WNEUD OS Y SAWL SY'N RHOI GWYBOD AM Y BRIODAS DAN ORFOD YW'R SAWL SYDD HEFYD YN EI THREFNU

Mewn achosion sydd â phobl ag anableddau dysgu yn rhan ohonynt, gall y briodas dan orfod ddod i'r amlwg pan fydd rhiant neu aelod o'r teulu'n rhoi gwybod i weithiwr proffesiynol eu bod nhw'n trefnu priodas i'w plentyn neu eu perthynas. Gall hyn ddigwydd yn benodol pan na fydd teuluoedd yn ystyried bod eu gweithred yn anghywir nac y bydd priodas y sawl sydd heb alluedd i gydsynio i briodas yn briodas dan orfod. Gall y sefyllfaoedd hyn fod yn hynod gymhleth a bydd angen ystyried trafodaethau gydag unrhyw aelod o'r teulu yn ofalus iawn fel na fydd cynnydd yn y risg o niwed i'r dioddefwr posibl; gweler adran 3.3 MAPG (2009).

YM MHOB ACHOS:

- ✓ Cysylltwch â'r heddlu os yw'r dioddefwr yn wynebu risg o niwed.
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r arbenigwr ar amddiffyn plant neu oedolion sydd ag arbenigedd hefyd mewn priodasau dan orfod.
- ✓ Sefydlwch a oes gan y sawl sydd â'r anabledd dysgu alluedd i gydsynio i briodas, a yw'n dymuno bod yn briod ac a yw'r unigolyn wedi cyrraedd yr oedran priodi cyfreithlon.
- ✓ Os nad yw'r dioddefwr yn meddu ar alluedd, os nad yw'n dymuno bod yn briod neu os nad yw wedi cyrraedd yr oedran priodi cyfreithlon, esboniwch i'r teulu pam na ddylai'r briodas gael ei chynnal a pham, **os na fydd hyn yn peri mwy o risg i'r dioddefwr**; gweler adrannau 3.3 a 3.10 MAPG (2009).
- ✓ Edrychwch ar yr opsiynau amgen sydd ar gael; gweler adran 3.5 MAPG (2009).
- ✓ Esboniwch i'r teulu unrhyw oblygiadau cyfreithiol sy'n gysylltiedig â pharhau i drefnu priodas, **os na fydd hyn yn peri mwy o risg i'r dioddefwr**; gweler adrannau 3.3 a 3.10 MAPG (2009).
- ✓ Esboniwch unrhyw bryderon diogelu i'r teulu, **os na fydd hyn yn peri mwy o risg i'r dioddefwr**; gweler adrannau 3.3 a 3.10 MAPG (2009).
- ✓ Os oes angen, rhowch unrhyw weithdrefnau diogelu plant neu oedolion ar waith.

¹⁰ P. Cooke and P. J. Standen (2002) *Abuse and Disabled Children: hidden needs*.

PEIDIWCH Â:

- ✗ Anwybyddu'r mater.
- ✗ Cymryd yn ganiataol y bydd y teulu'n rhoi'r gorau i drefnu priodas oherwydd trafodaethau gyda nhw.
- ✗ Methu cael gwybod barn y dioddefwr.
- ✗ Colli cysylltiad â'r teulu neu'r dioddefwr.

3.4 DEFNYDDIO DEDDF GALLUEDD MEDDYLIOI 2005 I BENNU GALLUEDD

Mae Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yn dechrau drwy ragdybio galluedd, sef y rhagdybiaeth bod pawb dros 16 oed yn meddu ar y galluedd llawn i wneud penderfyniadau oni ellir sefydlu nad yw'r galluedd hwnnw ganddynt. Sylwch fod amod yn gysylltiedig â'r datganiad hwn, ar gyfer pobl ifanc 16 ac 17 oed, sef gofyniad am gydsyniad pobl eraill mewn sefyllfaoedd penodol. Caiff gweithwyr proffesiynol eu cynghori i gael cyngor cyfreithiol arbenigol er mwyn cael mwy o wybodaeth, fesul pob achos unigol. Mae cyfrifoldeb rhieiniol yn bodoli hyd nes bod y plentyn yn cyrraedd oedran oedolaeth (18 oed). Er na all unigolyn wneud penderfyniad am briodas ar ran rhywun arall, gall egwyddorion y Ddeddf gael eu defnyddio i benderfynu a yw'r galluedd gan unigolyn ag anabledd dysgu a fydd yn cael ei orfodi i briodi, neu sydd wedi cael ei orfodi i briodi, i roi cydsyniad gwybodus ai peidio.

GEETA

Mae Geeta yn fenyw yn ei 30au sydd ag anabledd dysgu difrifol; mae hi'n byw yng nghartref y teulu gyda'i rhieni a'i chwaer iau. Aeth ei thad i weld eu meddyg teulu a dywedodd wrtho ei fod ef a gweddill y teulu yn mynd â Geeta i Fagladesh i'w phriodi. Fe wnaeth y meddyg teulu sylweddoli efallai nad oedd galluedd gan Geeta i gydsynio i'r briodas, felly rhoddodd wybod i'r nyrs gymunedol ac i'r gweithiwr cymdeithasol.

Roedd tad Geeta hefyd wedi ymweld â'r ganolfan ddydd roedd hi'n mynd iddi a gofynnodd i aelod staff lofnodi ffurflen gais Geeta am basport. Gofynnodd yr aelod staff i dad Geeta a oedden nhw'n trefnu gwyliau; dywedodd wrthi eu bod nhw'n mynd i Fagladesh, ac y byddai Geeta yn aros yno am gyfnod amhenodol. Fe wnaeth rheolwr y ganolfan ddydd adnabod bod hyn yn arwydd rhybudd posibl a rhoddodd wybod i'r gweithiwr cymdeithasol amdano. Fe wnaeth y gweithiwr cymdeithasol roi'r gweithdrefnau diogelu oedolyn ar waith ac yn y pen draw, arweiniodd hyn at gais i'r Llys Gwarchod. Penderfynwyd nad oedd gan Geeta y galluedd i gydsynio i briodas a chyflwynodd y Llys orchymyn a wnaeth ei hatal hi rhag teithio dramor, ymhlith pethau eraill. Cafodd y briodas ei hatal.

Y cymhelliant dros drefnu priodas i Geeta oedd rhoi gofal hirdymor iddi hi; roedd y teulu'n mynegi eu bwriad yn agored gan nad oeddent o'r farn bod eu gweithredoedd yn anghywir.

Mae Cod Ymarfer y Ddeddf Galluedd Meddyliol yn amlinellu prawf galluedd.

Asesu gallu i wneud penderfyniad

Er mwyn asesu gallu unigolyn i wneud penderfyniad, gofynnwch:

- A oes gan yr unigolyn ddealltwriaeth gyffredinol o ba benderfyniad y mae angen iddynt ei wneud a pham mae angen iddynt wneud y penderfyniad hwn?
- A oes gan yr unigolyn ddealltwriaeth glir o'r canlyniadau tebygol o wneud neu beidio â gwneud y penderfyniad hwn?
- A yw'r unigolyn yn gallu deall, cofio, defnyddio a phwyso a mesur y wybodaeth sy'n berthnasol i'r

penderfyniad hwn?

- A yw'r unigolyn yn gallu cyfleu ei benderfyniad (drwy siarad, defnyddio iaith arwyddion neu drwy ddull arall)?
- A fyddai gwasanaeth gweithiwr proffesiynol (fel therapydd iaith a lleferydd) yn helpu?

Asesu galluedd i wneud penderfyniadau mwy cymhleth neu ddifrifol

Er mwyn asesu galluedd unigolyn i wneud penderfyniadau mwy cymhleth neu ddifrifol, gofynnwch:

- A oes angen cael asesiad mwy trylwyr (efallai gyda meddyg neu arbenigwr proffesiynol arall)?

Dyma gwestiynau posibl i'w gofyn pan fyddwch chi'n asesu galluedd i gydsynio i briodas (nid rhestr derfynol mo hon a dylid ei defnyddio er arweiniad yn unig):

- Beth yw gwr/gwraig?
- Beth yw priodas?
- Beth sy'n wahanol am fod yn briod neu'n ddi-briod?
- Ydych chi'n gallu enwi rhannau o'ch corff chi, gan gynnwys rhannau preifat o'r corff?
- Ydych chi'n gwybod i beth mae rhannau gwahanol o'r corff yn cael eu defnyddio?
- Pa rannau sy'n ymwneud â rhyw a pha rannau sydd heb fod yn ymwneud â rhyw?

3.5 CYMORTH PARHAUS

Os nad yw unigolyn yn dymuno ac os nad yw unigolyn yn gallu aros gyda'i deulu, yna mae'n rhaid ateb ei anghenion am gymorth parhaus. Mae'n bosibl y bydd ar lawer o bobl heb anableddau dysgu sy'n ffoi rhag priodasau dan orfod angen cymorth yn y lle cyntaf, ond efallai na fydd angen cymorth parhaus hirdymor arnyh nhw, er enghraifft, gyda chartref, siopa, ymdopi ag arian, gwisgo, gofal personol, cymryd rhan mewn gweithgareddau cymdeithasol a hamdden, cael gofal iechyd, cynnal perthynas a chael addysg neu waith. Fodd bynnag, bydd ar lawer o bobl ag anableddau dysgu angen cymorth parhaus ag un o'r meysydd hyn, neu bob un ohonynt. Dylid cynnal asesiad llawn o anghenion a bodloni'r anghenion sy'n cael eu canfod.

SAM

Mae Sam yn ferch ifanc 17 oed ag anabledd dysgu sy'n mynd i goleg addysg bellach lleol. Dywedodd wrth ei darlithydd coleg fod ei mam a'i thad wedi dweud eu bod nhw'n mynd â hi dramor i briodi ond nad oedd hi am i hyn ddigwydd. Cysylltodd y darlithydd â'r heddlu, a wnaeth gysylltu â gofal cymdeithasol oedolion yn eu tro, ac aethpwyd â Sam i le diogel. Roedd y darlithydd yn gwybod am y rheol "un cyfle" a dealodd fod angen diogelu Sam rhag niwed; gwyddai hefyd y gallai'r sefyllfa fod yn un peryglus i Sam pe bai e'n cysylltu â'i theulu.

"Pe bai hi wedi siarad â rhywun arall, mae'n bosibl iawn y bydden nhw wedi ffonio'i rhieni hi i holi am hyn a fyddem ni fyth wedi ei gweld hi eto. Yn ffodus, fe wnaeth hi siarad â'r person cywir, rhywun a wnaeth gymryd sylw a chredu ei stori, oherwydd yn aml, nid ydym ni'n credu pobl ag anableddau dysgu ac rydyn ni'n mynd nôl at eu teuluoedd i gael mwy o wybodaeth" (gweithiwr cymdeithasol Sam).

3.6 BETH I'W WNEUD OS YW'R UNIGOLYN EISOES YN BRIOD, GYDA PHLANT NEU HEB BLANT

Mewn ambell achos, gall gweithwyr proffesiynol ddod ar draws sefyllfaoedd lle bydd pobl ag anableddau dysgu yn byw mewn priodas dan orfod. Weithiau, daw'r priodasau hyn i sylw sawl blwyddyn ar ôl eu cynnal ac mae'n bosibl y bydd plant wedi cael eu geni i'r teulu. Gall y sefyllfaoedd hyn fod yn hynod gymhleth, gyda materion yn ymwneud â galluedd, cydsynio ac ansawdd y berthynas yn ganolog. Dylid delio â phob achos yn unigol ac mewn ffordd sensitif, gan fwrw golwg ar anghenion y sawl sydd ag anabledd dysgu, y priod ac unrhyw blant ar yr aelwyd. Dylid ystyried y risg o niwed mewn perthynas â holl aelodau'r aelwyd, gan gynnwys plant.

YM MHOB ACHOS:

- ✓ Gwnewch asesiad trylwyr o'r sefyllfa, gan gynnwys gweithwyr ar gyfer y plant a'r oedolion.
- ✓ Sicrhewch farn y sawl sydd ag anabledd dysgu, y priod a'r plant.
- ✓ Gwnewch asesiad o risg, gan gynnwys asesu a oes risg o niwed i blant.
- ✓ Sicrhewch fod y priod heb anabledd yn gwybod am unrhyw oblygiadau cyfreithiol sy'n gysylltiedig â'u gweithrediadau (e.e. mewn perthynas â gweithgarwch rhywiol, os nad oes galluedd gan yr unigolyn â'r anabledd dysgu i gydsynio i berthynas rhywiol).
- ✓ Ystyriwch p'un a fyddai defnyddio mesurau cyfreithiol i ddod â'r briodas i derfyn ym mhennaf lles y sawl sydd ag anabledd dysgu.
- ✓ Edrychwch ar ystod lawn y cymorth sydd ar gael ac opsiynau eraill.
- ✓ Os oes neu os bu cais am deitheb i'r priod, cysylltwch â'r Uned Priodasau dan Orfod.

PEIDIWCH Â:

- ✗ Rhagdybio ynghylch galluedd na materion cyfathrebu.
- ✗ Cymryd yn ganiataol bod y sefyllfa yn iawn gan ei bod wedi bodoli am gyfnod.
- ✗ Cymryd yn ganiataol bod risg bob amser o niwed i'r dioddefwr neu'r plant.
- ✗ Cymryd yn ganiataol y byddai dod â'r briodas i ben neu gymryd yn ganiataol na fyddai dod â'r briodas i ben ym mhennaf lles y dioddefwr.

Atodiad 1

CANFYDDIADAU ALLWEDDOL YMCHWIL YMDDIRIEDOLAETH ANN CRAFT AC YMDDIRIEDOLAETH JUDITH

Nodau'r ymchwil oedd sicrhau dealltwriaeth o'r cymhellion dros orfodi pobl ag anableddau dysgu i briodi, casglu gwybodaeth am achosion ac amlygu arfer gorau o ran mynd i'r afael ag achosion o'r fath. Cynhaliwyd cyfweiliadau ag amrywiaeth o weithwyr proffesiynol, gan gynnwys yr heddlu, gweithwyr cymdeithasol, seicolegwyr, athrawon, gweithwyr tai a chyfreithwyr, neu llenwodd y rhain arolwg ar-lein. **Er nad yw canlyniadau'r astudiaeth hon yn hollol gynrychiolaidd o bob achos, maent yn cynnig golwg fanwl ar rai o'r materion sydd wedi cael eu codi ar ran pobl ag anableddau dysgu gan y gweithwyr proffesiynol llinell flaen sydd wedi bod yn gweithio gyda nhw.**

Canfyddiadau allweddol yr ymchwil:

Fe wnaeth cyfanswm o 298 o weithwyr proffesiynol ran yn yr ymchwil naill ai drwy ateb holiadur ar-lein neu mewn cyfweiliadau wyneb yn wyneb; cafodd yr ymchwil wybod am 91 achos o briodi dan orfod, ac roedd mwy o achosion yn dod i'r golwg wrth i weithwyr proffesiynol gysylltu â'r ymchwilwyr ar ôl i'r gwaith casglu data ddod i ben.

- Roedd mwyafrif yr achosion a grybwyllwyd yn yr ymchwil yn gysylltiedig â phobl rhwng 18 a 25 oed, er bod y dioddefwr ieuengaf hysbys yn 14 oed.
- Yn yr astudiaethau achos a ddarganfuwyd drwy'r ymchwil hon, roedd cyfran y dynion a'r menywod ag anableddau dysgu a oedd yn cael eu gorfodi i briodi yn debyg.
- Mae'r astudiaethau achos hefyd yn awgrymu y gall dynion ag anableddau dysgu wynebu risg uwch o orfod priodi na dynion heb anableddau dysgu. Mae adroddiadau i linell gymorth yr Uned Priodasau dan Orfod yn ategu'r canfyddiad hwn.
- Trydydd parti (yn hytrach na'r dioddefwr ei hun) a wnaeth adrodd am fwyafrif helaeth yr achosion a nodwyd drwy'r ymchwil hon; eto, mae adroddiadau

i linell gymorth yr Uned Priodasau dan Orfod yn ategu'r canfyddiad hwn.

- Roedd y rhan fwyaf o'r dioddefwyr yn astudiaethau achos yr ymchwil yn byw gyda theulu agos neu deulu estynedig ac aelodau'r teulu oedd yn fwyaf tebygol o fod yn annog y briodas.
- Mae'r Ddeddf Galluedd Meddyliol yn cael ei defnyddio mewn rhai achosion i asesu galluedd.
- Mae mwyafrif y priodasau yn yr achosion sy'n cael eu nodi gan yr ymchwil hon yn cael eu cynnal y tu allan i'r DU, yn aml ym Mhacistan, Bangladesh ac India; serch hynny, mae tua un o bob pump yn cael eu cynnal yn y DU. Mae llawer o gymhellion dros y gamdriniaeth hon yn arwain pobl i orfodi pobl eraill i briodi tramor. I gael gwybodaeth am anawsterau pan fydd priodas dan orfod yn cael ei chynnal dramor, cyfeiriwch at adran 2.10 MAPG (2009).
- Mae mathau ychwanegol o gamdriniaeth ddomestig yn nodwedd ar rai achosion.
- Mae llawer o'r dioddefwyr yn derbyn gwasanaethau cymdeithasol neu wasanaethau gofal iechyd; fodd bynnag, nid oedd lleiafrif yn gallu cysylltu ag unigolyn y tu hwnt i'r cartref a allai adnabod arwyddion rhybudd a rhoi gwybod i asiantaethau.
- Nid yw llawer o deuluoedd yn ystyried bod y briodas yn briodas dan orfod nac yn gweld dim o'i le â'u gweithredoedd.

NAVIN

Roedd Navin, dyn ifanc Pacistanaidd ag anabledd dysgu, yn mynd i briodi ffrind i'r teulu. Fe wnaeth gweithwyr cymdeithasol gynnwys ei deulu yn y broses o asesu galluedd eu mab a chytunont nad oedd galluedd ganddo i gydsynio i briodas. Fodd bynnag, dywedodd y teulu nad oedd angen iddo feddu ar alluedd yn eu diwylliant nhw. Dywedont mai'r hyn oedd yn bwysig oedd y dylai ef gael gwraig i ofalu amdano.

Mae'r ymchwil hefyd yn amlygu nifer o ffactorau allweddol a all wahaniaethu rhwng gorfodi pobl ag anableddau dysgu i briodi a phobl heb anableddau dysgu. Er enghraifft:

UNIGOLYN HEB ANABLEDD DYSGU

Mae gorfodaeth yn ffactor bob amser.

Bydd y dioddefwr ei hun yn aml yn rhoi gwybod ei fod ar fin neu wedi cael ei orfodi i briodi.

Rhoddir gwybod am fwy o fenywod na dynion yn cael eu gorfodi i briodi. Mae'r rhan fwyaf o'r gwasanaethau cymorth ar gyfer priodasau dan orfod yn canolbwyntio ar ateb anghenion menywod.

Mae'r alluedd ganddo i gydsynio'n wybodus neu wrthod cydsynio'n wybodus i briodas.

Mae'n bosibl y gall gefnogi ei hun os yw'n gadael teulu neu gymuned (dod o hyd i waith, gwneud cais am fudd-daliadau, cartref, anghenion meddygol ac ati), er yn aml caiff gymorth i gael llety a gwasanaethau cymorth eraill, yn enwedig yn y tymor byr.

UNIGOLYN AG ANABLEDD DYSGU

Nid yw gorfodaeth yn ffactor bob amser, neu gall amlygu ei hun yn wahanol. Gall yr unigolyn hyd yn oed ymddangos yn hapus ynghylch y briodas sydd ar ddigwydd.

Gall roi gwybod ei hun neu gall fod angen cymorth arno i roi gwybod. Gall fod yn ddibynnod ar bobl eraill i sylweddoli beth sy'n digwydd a rhoi gwybod am hynny neu weithredu. Mae mwyafrif helaeth yr achosion yn dod i sylw asiantaethau statudol trwy drydydd parti.

Yn yr astudiaethau achos a nodwyd drwy'r ymchwil hon, mae cyfran y dynion a menywod ag anableddau dysgu sy'n cael eu gorfodi i briodi yn debyg. Mae angen i wasanaethau fynd i'r afael ag anghenion dynion a menywod.

Efallai nad yw'r alluedd ganddo i gydsynio i briodas. Efallai na fydd yn deall ei fod yn cael ei orfodi i briodi. Gall gael ei berswadio'n haws i briodi.

Yn aml, bydd angen cymorth parhaus arno gan amrywiaeth o weithwyr proffesiynol er mwyn bodloni anghenion byw bob dydd (gallai hyn gynnwys gofal personol, a help gyda bwyta, siopa, arian, gweithgareddau cymdeithasol a hamdden, gwaith ac ati). Gall fod angen cymorth penodol ac arbenigol os caiff ei symud i loches. Gall dynion gael anhawster dod o hyd i le diogel o ystyried prinder y llochesi sydd ar gael i fodloni anghenion dynion sydd ag anableddau dysgu neu heb anableddau dysgu.

Atodiad 2

ASiantaethau Cymorth Cenedlaethol

Ymddiriedolaeth Ann Craft

0115 951 5400

www.anncrafttrust.org

Mae Ymddiriedolaeth Ann Craft yn cynnig cyngor i weithwyr proffesiynol, rhieni, gofawyr ac aelodau teulu ar faterion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant ac oedolion sy'n agored i niwed. Gallwch chi gysylltu â'r Ymddiriedolaeth ynghylch materion cyffredinol, ond mae staff hefyd yn barod i roi cyngor i chi ar achosion penodol. Os nad ydynt yn gallu ateb eich cwestiwn, byddant yn ceisio dod o hyd i'r person mwyaf priodol i chi drafod eich pryderon gydag ef.

Beverley Lewis House

020 7473 2813

www.east-living.co.uk/blh

Mae Beverley Lewis House yn ddiogel i fenywod sydd ag anableddau dysgu ac eraill sydd wedi cael profiad yn y gorffennol o gamdriniaeth, sy'n wynebu risg o gael eu cam-drin neu sy'n dianc rhag camdriniaeth. Mae Beverley Lewis House cenedlaethol yn wasanaethu brys 24 awr, a gall menywod aros yno am hyd at 3 blynedd. Mae staff yn rhoi cymorth a hyfforddiant i ddelio ag effeithiau camdriniaeth a thrawma a gwella sgiliau a chyfloedd bywyd.

Respond

0808 808 0700 (llinell gymorth)

E-bost: admin@respond.org.uk

www.respond.org.uk

www.forcedtomarry.com

Mae Respond yn cynnig amrywiaeth o wasanaethau i ddioddefwyr camdriniaeth rywiol a phobl sy'n cyflawni camdriniaeth rywiol sydd ag anableddau dysgu a phobl y mae trawma arall wedi effeithio arnynt. Mae staff hefyd yn cynnig cymorth a hyfforddiant i deuluoedd, gofawyr a gweithwyr proffesiynol. Mae Respond yn ymgychu yn erbyn troseddau casineb yn erbyn pobl anabl, a phriodasau dan orfod, ac yn ddiweddar, cyhoeddodd lyfryn hawdd ei ddarllen gyda gwybodaeth am le i gael help i bobl ag anableddau dysgu sy'n byw mewn priodas dan orfod neu sy'n wynebu'r risg o hyn.

Voice UK

0845 122 8695

www.voiceuk.org.uk

Mae Voice UK yn elusen genedlaethol sy'n cefnogi pobl ag anableddau dysgu a phobl eraill sy'n agored i niwed, sydd wedi dioddef troseddu yn eu herbyn neu gael eu cam-drin. Mae staff yn cynnig cymorth a chynghor i'w teuluoedd, i'w gofawyr ac i ymarferwyr.

Atodiad 3

POLISI, ARWEINIAD A DEDDFWRIAETH ALLWEDDOL

Mae polisi, arweiniad a deddfwriaeth allweddol ar gyfer oedolion sy'n agored i niwed yn cynnwys:

- Gwasanaeth Erlyn y Goron (2006) *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings*
- Deddf Gofal 1990
- Deddf Gofalwyr (Cydnabyddiaeth a Gwasanaethau) 1995
- Deddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 1995
- Deddf Trais Domestig, Troseddau a Dioddefwyr 2004
- Deddf Cydraddoldeb 2010
- Llywodraeth Cynulliad Cymru (2000) *Mewn Dwylo Diogel: rhoi gweithdrefnau amddiffyn oedolion ar waith yng Nghymru*
- Deddf Galluedd Meddyliol 2005
- Deddf Iechyd Meddwl 2007
- Yr Adran Iechyd (2000) *No Secrets: guidance on developing and implementing multi-agency policies and procedures to protect vulnerable adults from abuse* (o dan adolygiad yn 2010)
- Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol Oedolion (2005) *Safeguarding Adults: a national framework of standards for good practice and outcomes in adult protection work*
- Deddf Troseddau Rhywiol 2003
- Deddf y Gwasanaeth Iechyd Gwladol a Gofal yn y Gymuned 1990

Mae polisi, arweiniad a deddfwriaeth allweddol ar gyfer plant yn cynnwys:

- Gwasanaeth Erlyn y Goron (2006) *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings*
- Deddf Plant 1989 a Deddf Plant 2004
- Deddf Digartrefedd 2002
- Llywodraeth Cynulliad Cymru (2006) *Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004*
- Yr Adran Plant, Ysgolion a Theuluoedd (2009) *Safeguarding Disabled Children: practice guidance*
- Deddf Troseddau Rhywiol 1956 a Deddf Troseddau Rhywiol 2003
- Yr Adran Plant, Ysgolion a Theuluoedd (2008) *The Children Act 1989 Guidance and Regulations*, cyfrol 1, Gorchmynion Llys
- Llywodraeth Ei Mawrhydi (2006) *What to do if you are Worried a Child is Being Abused*
- Llywodraeth Ei Mawrhydi (2010) *Working Together to Safeguard Children* (mae'n cynnwys arweiniad statudol ar briodasau dan orfod a diogelu plant anabl)

Mae arweiniad ar briodasau dan orfod ar gyfer awdurdodau lleol a thrydydd partïon wedi cael ei gyhoeddi gan y Weinyddiaeth Gyfiawnder yn www.justice.gov.uk/guidance/forced-marriage.htm. Mae modd gweithredu ar ran oedolion a phlant o dan Ddeddf Priodi dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007, a wnaeth ddiwygio Deddf Cyfraith Teulu 1996, a Deddf Diogelwch rhag Aflonyddu 1997. Mae'r gorchmynion hyn yn cynnwys:

- Gorchymyn Amddiffyn Priodi dan Orfod; adran 3.15.7 MAPG (2009).
- Gorchymyn Gwaharddeb rhag Aflonyddu; adran 3.15.10 MAPG (2009).
- Gorchymyn i Gadw rhag Ymyrryd; adran 3.15.8 MAPG (2009).
- Gorchymyn Meddiannaeth; adran 3.15.9 MAPG (2009).